

Β' ΗΜΕΡΙΔΑ ΨΑΛΤΙΚΗΣ
ΕΝΟΡΙΑΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

" Συμμετοχή στην ψαλτή λατρεία"

Σάββατο 14 Ιουνίου 2014

«Μαθαίνοντας ψαλτικά και θέλοντας να τα διδάξω ως
κατηχητής (βιωματική προσέγγιση)»

- Βασίλης Μωραΐτης & Βασίλης Νικολακόπουλος -

(Βασίλης Νικολακόπουλος:)

Όταν αρχικά μας προτάθηκε να ετοιμάσουμε μία μικρή ομιλία με θέμα την διδασκαλία της Βυζαντινής Μουσικής στα παιδιά, στα πλαίσια του Κατηχητικού, ήμασταν αρκετά επιφυλακτικοί, γιατί εκ πρώτης όψεως αυτό φαίνεται πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο. Η σχέση των παιδιών με την μουσική φτάνει το πολύ μέχρι τα παιδικά τραγούδια, και για αυτό η Βυζαντινή Μουσική είναι λογικό να τους φαίνεται λιγάκι άχαρη. Τελικά αποφασίσαμε να κάνουμε μία απόπειρα προσέγγισης του θέματος, όχι ως παιδαγωγοί ή βαθιοί γνώστες μουσικής, αλλά ως αρχάριοι μαθητές της Βυζαντινής Μουσικής και βοηθοί στο κατηχητικό έργο της ενορίας μας.

Η Βυζαντινή Μουσική παρουσιάζει μια μεγάλη ιδιαιτερότητα σε σχέση με τις υπόλοιπες Τέχνες, καθώς είναι άμεσα συνδεδεμένη με την λατρεία της ορθόδοξης εκκλησίας. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις προσωπικές μας εμπειρίες, συνειδητοποιήσαμε πως ο καλύτερος τρόπος για να προσελκύσουμε το ενδιαφέρον των παιδιών, σίγουρα δεν είναι να παρουσιάσουμε την Μουσική απλά ως μια Τέχνη. Αυτό θα προκαλούσε την ανία των παιδιών, που συνήθως δεν έχουν ιδιαίτερα καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα. Βεβαίως κανείς δεν αμφισβητεί ότι η Βυζαντινή Μουσική είναι Τέχνη και μάλιστα σπουδαία. Από την άλλη μεριά, όμως, αυτό το εγχείρημα φαντάζει πολύ πιο εύκολο αν καταφέρουμε να πείσουμε τα παιδιά ότι **η Βυζαντινή Μουσική μας αφορά όλους, αφού έχει κυρίαρχο ρόλο στην Λατρεία**. Τα παιδιά, και όχι μόνο, συνήθως θεωρούν ότι το ψαλτήρι είναι υπόθεση αποκλειστικά και μόνο του ψάλτη, και δεν έχει καμία σχέση με όλους τους υπόλοιπους συμμετέχοντες στην Λατρεία. Κάτι που, βεβαίως, είναι μεγάλο λάθος. Επομένως ο βασικός μας στόχος θα ήταν να κάνουμε τα παιδιά να αγαπήσουν την μουσική και να την νιώσουν ως κάτι δικό τους στα πλαίσια της Λατρείας, και ιδιαίτερα στις Θείας Λειτουργίας.

Για να γίνει αυτό, όμως, πρέπει τα παιδιά να αποκτήσουν κάποιο ρόλο και να βρουν την θέση τους μέσα στην Λατρεία. Οι κατηχητές μπορούν να βοηθήσουν σε αυτό, παρακινώντας και ενθαρρύνοντάς τα να βοηθούν στο Ιερό Βήμα, αλλά και να συμμετέχουν στο χορό των ψαλτών, όταν βεβαίως αυτά βρίσκονται στην κατάλληλη ηλικία, έτσι ώστε να μην χαλάει η αρμονία και το αισθητικό αποτέλεσμα του ψαλτηρίου. Επιπλέον, η **συμμετοχή στο ψαλτήρι** θα μπορούσε να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να γνωριστούν με τον Πρωτοψάλτη, να δημιουργήσουν κάποια σχέση και να νοιώσουν

οικεία μαζί του, έτσι ώστε να μπορέσουν, όταν το επιθυμήσουν, να μαθητεύσουν δίπλα του ευκολότερα και πιο αποτελεσματικά.

Στην προσπάθεια να φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με την μουσική, στα πλαίσια πάντα της λατρείας, θα ήταν πολύ όμορφο, αλλά και χρήσιμο, σε συνεργασία και συνεννόηση με τους Εφημέριους του Ναού, να προγραμματίζεται μια Θεία Λειτουργία, στην οποία θα συμμετέχουν τα τμήματα κατήχησης. Μάλιστα θα ήταν ενδιαφέρον σε αυτήν την Λειτουργία **ψάλτες να είναι τα ίδια τα παιδιά**. Αυτή η ιδέα, πρέπει να σας πω, πως εφαρμόζεται ήδη στα κατηχητικά της ενορίας μας. Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια των κατασκηνωτικών εκδρομών που γίνονται κάθε καλοκαίρι στην Δαφνούσα, παιδιά όλων των ηλικιών, αγόρια και κορίτσια, πραγματοποιούν μια Λειτουργία χωρίς την παρουσία κάποιου ψάλτη. Και μάλιστα μπορούμε να πούμε ότι το αποτέλεσμα είναι πολύ όμορφο.

Βεβαίως πέρα από το κομμάτι που αφορά άμεσα τη λατρεία, στα κατηχητικά θα μπορούσαν να διδάσκονται κάποια βασικά πράγματα, που αφορούν την μουσική. Για παράδειγμα, τα παιδιά θα μπορούσαν να μάθουν κάποια **απολυτικά**, του αγίου προστάτη της ενορίας, του αγίου προστάτη τους, αλλά και **βασικά μέλη της Θείας Λειτουργίας**, όπως τα εφύμνια των Αντιφώνων, αλλά και τα Λειτουργικά. Έτσι θα συμπληρωνόταν η προσπάθεια που περιγράφεται παραπάνω.

Επίσης θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μια εισαγωγή στην **σημειογραφία** της Βυζαντινής Μουσικής. Ένας λόγος που η Βυζαντινή Μουσική φαίνεται αρχικά λίγο αποκρουστική, και ίσως να λειτουργεί και λίγο αποτρεπτικά, ιδιαίτερα για κάποιον αρχάριο που θέλει να ασχοληθεί με αυτή, είναι η πολυπλοκότητα που φαίνεται να την χαρακτηρίζει, και ειδικά η Σημειογραφία. Σε κάποιον που βλέπει πρώτη φορά ένα Βυζαντινό Μουσικό κείμενο, αυτό μοιάζει μάλλον με Αραβικά ή Εβραϊκά. Η πραγματικότητα φυσικά δεν είναι αυτή, και μάλιστα είναι εκ διαμέτρου αντίθετη. Μελετώντας τα διάφορα σημάδια, συνειδητοποιεί κανείς αφ' ενός πως τα περισσότερα από αυτά, έχουν σύμβολα που πηγάζουν από το ελληνικό αλφάβητο (πχ. το γοργό), και αφ' ετέρου πως τα ονόματα αλλά και το σχήμα τους δηλώνουν ξεκάθαρα την ενέργεια της φωνής (πχ. η πεταστή). Βλέπουμε λοιπόν πως η σημειογραφία είναι ένα σύστημα τονισμού, που είναι πιο «περιγραφικό» ακόμα και από το σημερινό, και αυτό θα ήταν χρήσιμο να διδαχθεί στα παιδιά. Σε αυτήν την προσπάθεια θα μπορούσε να βοηθήσει και κάποιος πιο ειδικός στο θέμα αυτό, όπως για παράδειγμα ο Πρωτοψάλτης ή ο Λαμπαδάριος του Ναού.

Οι παραπάνω τρόποι προσέγγισης της μουσικής μπορούν να εφαρμοστούν, κατά κύριο λόγο στις ψηλές βαθμίδες κατήχησης, δηλαδή σε παιδιά γυμνασίου ή λυκείου. Όσο αφορά στις χαμηλότερες βαθμίδες, η μουσική μπορεί να διδαχθεί με διαφορετικό τρόπο, πιο παιδικό και **παραστατικό**, που να μοιάζει με **παιχνίδι**. Έτσι σκεφτήκαμε μερικούς τρόπους που αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί.

(Βασίλης Μωραΐτης:)

Τη Βυζαντινή Μουσική την χρησιμοποιούμε με δύο στενά συνδεδεμένους τρόπους στη λατρεία μας. Ο πρώτος είναι για να ενδύσουμε τα θεόπνευστα ποιήματα των υμνογράφων της εκκλησίας, έτσι ώστε να τα κατανοούμε ευκολότερα κατά τη διάρκεια της κοινής λατρείας και να τα κάνουμε κτήμα μας. Δηλαδή, ως ένα σύστημα τονισμού πολύ πιο πολύπλοκο από αυτό που χρησιμοποιούμε στην καθημερινή γλώσσα, που μας βοηθάει να συμπροσευχηθούμε. Ο δεύτερος είναι για να δοξολογήσουμε τον Θεό, χρησιμοποιώντας τη μουσική ως πηγή δοξολογίας και όχι τα λόγια, όπως για παράδειγμα πολλά Αλληλουάρια και διάφορα κρατήματα (λ.χ. ερουρέμ-τεριριρεμ) .

Στα παιδιά, φαίνεται πως οι ψαλμωδίες ηχούν σαν κάτι εξαιρετικά βαρετό και άχαρο. Αν το συνδέσουμε και με το γεγονός ότι δεν καταλαβαίνουν τίποτα από τα λόγια που ακούγονται συμπεραίνουμε πως η Βυζαντινή Μουσική τους φαίνεται σαν κάτι ξένο. Επομένως αν θέλουμε να τα φέρουμε σε επαφή με αυτήν, αυτό θα γίνει κυρίως μέσω βιωματικών μεθόδων, όπως αυτές που αναφέρθηκαν στην αρχή, και σταδιακά, παράλληλα με την πορεία ωρίμανσής τους. Αν, τώρα, θέλαμε να κάνουμε μία νύξη στο κατηχητικό σχετικά με αυτό το θέμα, θα έλεγα ότι πρέπει να εστιάσουμε στην **ευχαριστιακή-υμνολογική** διάσταση της μουσικής (είτε αυτή είναι Βυζαντινή είτε όχι) και όχι στην ποίηση που αυτή ενδύει.

Παραπάνω αναφέραμε ότι η Βυζαντινή Μουσική είναι μία τέχνη, η οποία μάλιστα είναι στενά συνδεδεμένη με το Βυζαντινό πολιτισμό. Βασικό χαρακτηριστικό της Βυζαντινής τέχνης, και κυρίως της Βυζαντινής αρχιτεκτονικής, είναι η αρμονία, που αποτυπώνεται με την χρήση των **καμαρών**.

Αυτό το στοιχείο λοιπόν μπορούμε να παρατηρήσουμε, πολύ εύκολα, πώς περνάει και στη μουσική. Γράφοντας ένα Βυζαντινό μέλος σε ευρωπαϊκή μουσική, δηλαδή σε πεντάγραμμο, παρατηρούμε πως το μέλος σχηματίζει **τόξα**, κάτι που εξυπηρετεί και τη λειτουργική χρήση της.

Χρσ
- Γα

Ο τε οι εν δοξοιμα θη ται εν τω νι πτηρι του δειπνου ε
 φω ω τι ζο ον το το τε Ι ου δας ο δυσ σε βπε
 φι λαρ γυ ρι αν νο ση σας ε σκο ο τι ζε ε το και α
 νο μοις κρι ταις σε τον δι και ον κρι την πα ρα α δι δω
 ω σι βλε πε χρη μα των ε ρα στα τον δι α ταυ τα αγ χο
 νη χρη η σα με ε νον φευ γε α κο ρε στον ψυ χην
 την δι δα σκα λω τοι αυ τα το ολ μη σα α σαν ο πε ρι
 παν τας α γα θος Κυ ρι ε ε δο ξα α σοι

2

Χρσ
- Γα

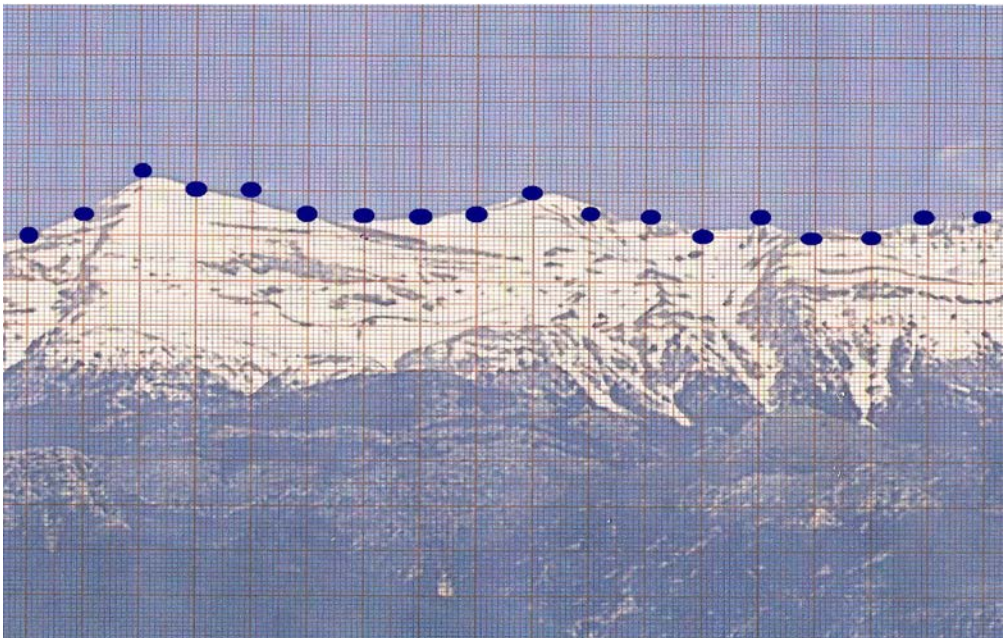
Ο τε οι εν δοξοιμα θη ται εν τω νι πτηρι του δειπνου ε
 φω ω τι ζο ον το το τε Ι ου δας ο δυσ σε βπε
 φι λαρ γυ ρι αν νο ση σας ε σκο ο τι ζε ε το και α
 νο μοις κρι ταις σε τον δι και ον κρι την πα ρα α δι δω
 ω σι βλε πε χρη μα των ε ρα στα τον δι α ταυ τα αγ χο
 νη χρη η σα με ε νον φευ γε α κο ρε στον ψυ χην
 την δι δα σκα λω τοι αυ τα το ολ μη σα α σαν ο πε ρι
 παν τας α γα θος Κυ ρι ε ε δο ξα α σοι

2

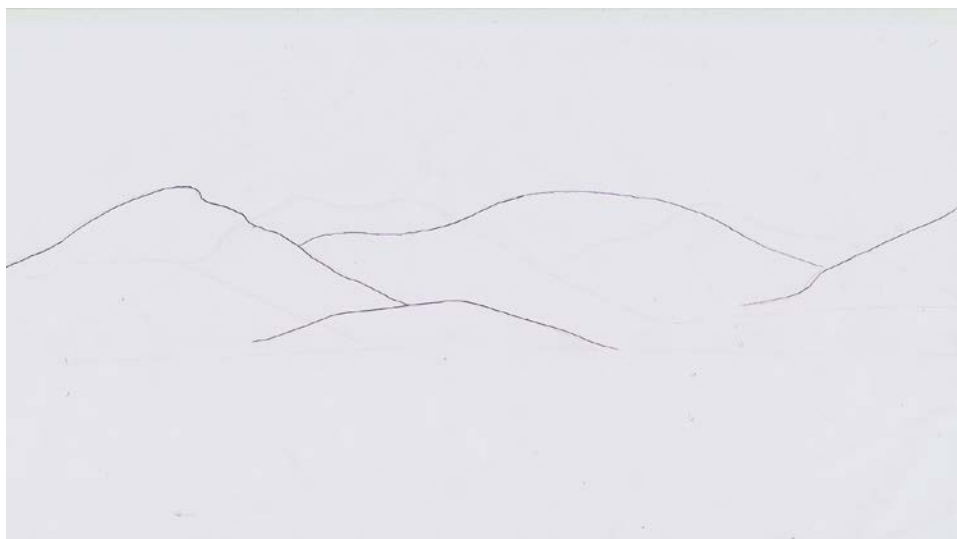
Για το φαινόμενο αυτό ο Δάσκαλός μας, μας είχε μιλήσει αρκετές φορές κατά την διάρκεια της μαθητείας μας δίπλα του. Προσωπικά αυτό μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση, και μάλιστα, αναλύοντάς το λίγο περισσότερο, σκέφτηκα ότι ενδεχομένως να συμβαίνει και το αντίθετο. Προσπαθώντας λοιπόν να το εφαρμόσω, παρατήρησα ότι αυτή η υπόθεση εν μέρει ισχύει. Δηλαδή αν σχεδιάσει κανείς κάποιες αρμονικά διατεταγμένες καμάρες, παρατηρεί ότι η μελωδία που προκύπτει, αν προσπαθήσει να εκτελέσει το τυχαίο αυτό μουσικό κομμάτι, είναι ευχάριστη (αυτή η υπόθεση ενισχύεται, αν σκεφτούμε την αρμονία που χαρακτηρίζει τη μουσική γενικότερα).

Θα μπορούσαμε λοιπόν να χρησιμοποιήσουμε αυτή την σκέψη για το θέμα που μας ανατέθηκε να διαπραγματευτούμε με τον εξής τρόπο:

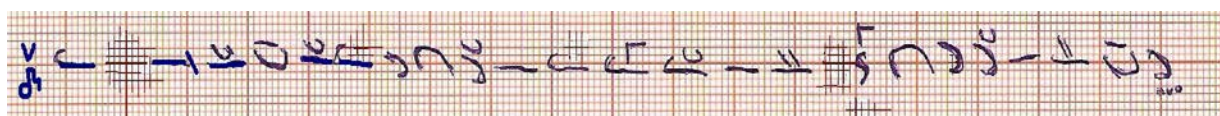
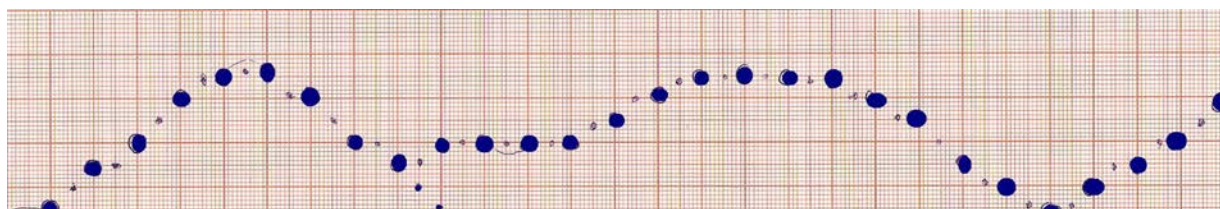
Αν παρατηρήσει κανείς τις **βουνοκορφές** οποιασδήποτε οροσειράς ή βουνού, θα δει ότι η εικόνα τους προσεγγίζει ακόμη περισσότερο από ότι οι καμάρες, τη «**σηματική απεικόνιση**» ενός βυζαντινού ύμνου ή γενικότερα ενός μουσικού κομματιού.

Αυτό ακριβώς σκεφτήκαμε να χρησιμοποιήσουμε. Να προτείνουμε δηλαδή στα παιδιά να κάνουν μία ζωγραφιά με θέμα ένα τοπίο, που απλά να περιέχει μερικά βουνά (μία συνηθισμένη παιδική ζωγραφιά), χωρίς όμως να αναφέρουμε τίποτα για το θέμα.

Ύστερα θα τους λέγαμε το πιο κουφό πράγμα: «Ας ψάλλουμε τα βουνά», και, όντως, θα βγάzaμε μία μελωδία που θα προέκυπτε από τις ζωγραφιές. Βέβαια, η μελωδία αυτή δεν θα έχει καμία σχέση με κάποιον από τους ήχους της Βυζαντινής Μουσικής, ίσως ούτε της Ευρωπαϊκής (μουσικές επιστημονικά θεμελιωμένες και ορισμένες). Όμως θα περιέχει κάποια από τα στοιχεία τους που θα την καθιστούν ένα όχι δυσάρεστο άκουσμα.

Με αυτό τον τρόπο θα δείχναμε στα παιδιά πώς μπορούμε παρατηρώντας αυτά που μας έχει χαρίσει ο Θεός να «βγάλουμε» μία μουσική για να Τον ευχαριστήσουμε. Έτσι θα τους δείχναμε ότι αυτή είναι τελικά η μουσική που ακούμε κάθε Κυριακή στην εκκλησία, αυτές είναι οι ψαλμωδίες. Αυτό θα αποτελούσε για τα παιδιά μία όμορφη πρώτη επαφή με τη μουσική, που θα τα βοηθούσε να αισθανθούν το ψαλτήρι (και λέγοντας «ψαλτήρι» εννοώ γενικότερα τους ύμνους της εκκλησίας) πιο οικείο σε αυτά.